

ปัญหาของกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของศูนย์คุ้มครองสิทธิ¹

กมลกาญจน์ จันทร์ทองแท้²

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาของกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของศูนย์คุ้มครองสิทธิในศาลชั้นต้นนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ความเป็นมา แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในศูนย์คุ้มครองสิทธิคดีอาญา ที่ประสบปัญหาปริมาณคดีที่เข้าสู่ระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นจำนวนมาก และไม่มีระบบการกลั่นกรองคดีคืบบางประเภท ให้คดีเข้าสู่ระบบน้อยที่สุดหรือให้ออกจากระบบให้เร็วที่สุด รัฐเองพยายามดึงความผิดอาญาที่เกิดขึ้นเข้าสู่กระบวนการกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย จึงประสบปัญหาในการลดจำนวนผู้กระทำความผิด และผู้ต้องหาในเรือนจำ แม้ปัจจุบันได้มีแนวคิดในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ กระบวนการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจำเลยในคดีอาญาของศาลจึงเป็นมาตรการหนึ่งในการต้องการลดปริมาณคดีเข้าสู่ศาล และเป็นมาตรการในการลดความแออัดในเรือนจำ โดยการหันไปใช้มาตรการทางเลือก แทนการจำคุกในเรือนจำ

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าแนวคิดดังกล่าวยังไม่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และยังไม่มีแนวปฏิบัติระเบียบ ข้อบังคับ รวมถึงกฎหมายออกมาเพื่อรองรับแนวความคิดดังกล่าว แม้จะมีการจัดตั้งหน่วยงาน และศูนย์ดำเนินการที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบขึ้นในหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการยุติคดีอาญา แต่กลับไม่มีการพัฒนากฎหมายอาญา และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาขึ้นเพื่อรองรับแนวความคิดดังกล่าว ในการปฏิบัติงานตามแนวคิดดังกล่าวยังมีปัญหาที่ควรปรับปรุงเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ชัดเจน และเป็นไปในแนวเดียวกัน เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกระบวนการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโดยไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะที่จำเลย แต่ยังรวมถึงผู้เสียหาย พยาน และผู้ที่มาติดต่อราชการ เพื่อให้เข้าใจการทำงานของศาลยุติธรรมและกระบวนการยุติธรรมได้อย่างถ่องแท้ โดยให้ความหมาย ขอบเขตการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งกระบวนการที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินคดีให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา สอดคล้องกับการอำนวยความสะดวกโดยยึดมั่นในหลักนิติธรรม ให้เป็นไปอย่างเปิดเผยถูกต้องตามกฎหมาย มีมาตรฐานที่ชัดเจนและเหมาะสมแก่ประเภทคดีเพื่อแก้ปัญหาและอุปสรรคของระบบการบริหารงานยุติธรรม เพื่อให้ศาลยุติธรรมทั่วประเทศมีระบบ มีมาตรฐานการดำเนินการรูปแบบเดียวกัน หรือมีความสอดคล้องกัน เพื่อพัฒนา

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระเรื่องปัญหาของกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของศูนย์คุ้มครองสิทธิ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาคือ รองศาสตราจารย์ ประเทือง ธนิยผล และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ดุพรวงศ์ทองสวรรค์ และรองศาสตราจารย์พิมพ์ใจรีนัง

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดขอนแก่น คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

รูปแบบและกระบวนการตลอดจนเทคนิคในการดำเนินการ เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการอำนวยความสะดวก
ยุติธรรมในศาล โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน และไม่ให้เกิดความขัดแย้งกับสิทธิเสรีภาพ
ของประชาชนตามที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าปัญหาของกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของศูนย์
คุ้มครองสิทธินั้น ยังมีข้อบกพร่องหลายประการ ซึ่งสรุปได้ ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาการไม่มีทุนायความของจำเลยและผู้เสียหาย

ปัญหาสำคัญสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลย และผู้เสียหาย ที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย
อย่างเต็มที่ในการต่อสู้คดี ผู้เสียหายและจำเลยส่วนใหญ่มักไม่ทราบถึงสิทธิ หน้าที่และขั้นตอนการดำเนินคดี
ในศาล แม้จะมีกฎหมายบัญญัติรองรับสิทธิการมีทุนायความไว้ เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่บัญญัติไว้ตาม
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ผู้ศึกษาขอเสนอแนะให้แก่ทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ที่บัญญัติ
เพียงว่า “ในคดีที่พนักงานอัยการเป็น โจทก์ ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุ
ได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกายชื่อเสียงหรือได้รับความ
เสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่
พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้

การยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหายต้องยื่นคำร้องก่อนเริ่มสืบพยาน ในกรณีที่ไม่มีกรสืบพยาน
ให้ยื่นคำร้องก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี และให้ถือว่าคำร้องดังกล่าวเป็นคำฟ้องตามบทบัญญัติแห่งประมวล
กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและผู้เสียหายอยู่ในฐานะ โจทก์ในคดีส่วนแพ่งนั้น ทั้งนี้ คำร้องดังกล่าวต้อง
แสดงรายละเอียดตามสมควรเกี่ยวกับความเสียหายและจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่เรียกร้อง หากศาลเห็นว่า
คำร้องนั้นยังขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้ร้องแก้ไขคำร้องให้ชัดเจนก็ได้

คำร้องตามวรรคหนึ่งจะมีค่าขอประการอื่นที่มีใช้ค่าขอบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอัน
เนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลยในคดีอาญามีได้ และต้องไม่ขัดหรือแย้งกับคำฟ้องในคดีอาญาที่
พนักงานอัยการเป็นโจทก์ และในกรณีที่พนักงานอัยการได้ดำเนินการตามความในมาตรา 43 แล้ว ผู้เสียหาย
จะยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่งเพื่อเรียกทรัพย์สินหรือราคาทรัพย์สินอีกไม่ได้”

ให้เพิ่มบทบัญญัติมาตรา 44/1 ในวรรคสี่ “คำร้องตามวรรคหนึ่ง หากผู้เสียหายไม่มีทุนायความ ให้
ศาลตั้งทุนायความให้ผู้เสียหายเพื่อเข้าช่วยเหลือในการยื่นคำร้องต่อศาลขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหม
ทดแทนแก่ตนก็ได้”

2. ปัญหาผู้พิพากษาประจำศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในคดีอาญา

2.1 ปัญหาผู้พิพากษาประจำศูนย์คุ้มครองสิทธิที่เน้นการจัดการคดีด้วยความรวดเร็ว ปัญหาผู้
พิพากษามีประสบการณ์น้อย หรือเน้นการจัดการคดีด้วยความรวดเร็ว เน้นคดีเสร็จไปจากศาลโดยเร็ว จน
ขาดความระมัดระวังในการสืบพยาน หรือพิจารณาพิพากษาคดีอาจเกิดปัญหาว่าหลักกฎหมายกับทางปฏิบัติ
ที่ไม่ตรงกัน

ผู้ศึกษาขอเสนอแนะให้แก่มัคคณะเลือกผู้พิพากษาประจำศูนย์คุ้มครองสิทธิที่มีประสบการณ์มากกว่าใช้ระบบเวรชี้ หรือระบบเวียน ซึ่งไม่สามารถคัดเลือกผู้พิพากษาที่มีประสบการณ์เข้ามาเป็นผู้พิพากษาประจำศูนย์คุ้มครองสิทธิ

2.2 ปัญหาการควบคุมการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษในคดีอาญา

ปัญหาในทางปฏิบัติศาลไทยในการกำหนดโทษโดยใช้ยึดถือ หรือตารางบัญชีกำหนดโทษที่มีกลไกการทำงานภายใต้แนวคิดที่ว่ากระทำความผิดเดียวกันโทษควรเท่าเทียมกัน จึงเกิดปัญหาพิพากษาคดีโดยไม่ยึดตามยึดถือ

ผู้ศึกษาขอเสนอแนะให้ยกเลิกระบบการตรวจคำพิพากษา เพื่อให้ผู้พิพากษามีอิสระในการใช้ดุลพินิจ ในการทำคำพิพากษา ยกเลิกระบบให้ผู้พิพากษาผู้ใหญ่ตรวจสอบสำนวน

3. ปัญหาอัยการ โจทก์ หรือผู้เสียหายไม่มาศาลในวันนัดคุ้มครองสิทธิของจำเลย

เนื่องจากนัดคุ้มครองสิทธิของจำเลย มิได้เป็นกำหนดนัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 166 อันจะเป็นเหตุให้ศาลยกฟ้อง จึงพบปัญหาว่าเมื่อมิได้เป็นกำหนดนัดพนักงานอัยการจึงไม่ได้มานัดคุ้มครองสิทธิของจำเลย ส่วนหนึ่งมีผลมาจากปริมาณคดีที่ไม่ได้สัดส่วนกับปริมาณของพนักงานอัยการ เป็นที่พบเห็นอยู่เสมอว่าอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่กับปริมาณงานอาจจะไม่ได้สัดส่วนกัน ซึ่งยังคงเป็นปัญหาขององค์กรด้วย

ผู้ศึกษาขอเสนอแนะแก้บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 166 อันจะเป็นเหตุให้ศาลยกฟ้อง แก้เป็นให้นัดคุ้มครองสิทธิของจำเลย เป็นกำหนดนัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 166 อันจะเป็นเหตุให้ศาลยกฟ้อง เพื่อเป็นบทบังคับให้พนักงานอัยการจะได้มาในนัดคุ้มครองสิทธิของจำเลย

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

สื่อศาล จดหมายข่าว สำนักงานศาลยุติธรรม “ความคืบหน้าการจัดตั้งศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในคดีอาญา” (ประจำวันที่ 30 สิงหาคม 2559)

เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน, กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2561, หน้า 387 -388.

อาคม รุ่งแจ้ง, ปัญหาการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของจำเลยในคดีอาญา : “ศึกษากรณีระบบการพิจารณาคดีอาญาโดยรวดเร็วและต่อเนื่อง” , หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) รุ่นที่ 10, วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม พ.ศ.2550, หน้า 6

บทความทางอินเทอร์เน็ต

ไทยรัฐออนไลน์ เชษฐ สุขสมเกษมไอเดียใหม่..ศาลยุติธรรม ระบุข้อพิพาททางเลือก ตั้งศูนย์สมานฉันท์และสันติวิธี 30 ธ.ค. 2555 05:00, <https://www.thairath.co.th/content/316749>

ปกป้อง ศรีสนิท, การมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบศาล : การจัดทำและการเปิดเผยคดีอาญา, <https://www.the101.world/sentencing-guideline-in-criminal-case/> (20 พ.ย.2563)

กฎหมาย

พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

คู่มือกระบวนการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในคดีอาญา